

**Козирева О. В.**

*д.е.н., професор кафедри управління та економіки підприємства,  
Національний фармацевтичний університет, м. Харків, Україна*

**Євтушенко В. А.**

*к.е.н., доцент, зав. кафедри маркетингу та менеджменту ЗЕД  
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна*

**Демченко Н. В.**

*к.е.н., доцент кафедри менеджменту та адміністрування,  
Національний фармацевтичний університет, м. Харків, Україна*

**Вельма С. В.**

*к.пед.н., доцент кафедри фармакоінформатики,  
Національний фармацевтичний університет, м. Харків, Україна*

### **КОНЦЕПЦІЯ ПРОСТОРОВОГО СОЦІАЛЬНО–ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В УКРАЇНІ**

**Анотація.** У статті обґрунтовано концепцію соціально–економічного розвитку регіонів України, яка базується на ряді доведених гіпотез. Запропоновано концептуальна модель дослідження диференціації соціально–економічного простору країни, складовими якої є поляризація, дивергенція, конвергенція, вирівнювання, рівномірність, пропорційність, однорідність та ін. Запропонована операційна модель дослідження диференціації соціально–економічного простору країни, яка передбачає реалізацію досліджень за певними напрямками.

**Ключові слова:** концепція просторового розвитку регіонів, соціально–економічний розвиток, парадигма, диференціація розвитку, концептуальна модель, операційна модель.

Формул: 0; рис.: 3, табл.: 3, бібл.: 15

**Kozyreva O.**

*D.Sc.(Economics), professor of Department of Management and Economy  
of the Enterprise, National pharmaceutical university, Kharkiv, Ukraine*

**Yevtushenko V.**

*PhD (Economics), Head of Department of Marketing and Management of  
FEA, V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv*

**Demchenko N.**

*PhD (Economics), associate professor of Department of Management and Administration,  
National University of Pharmacy, Kharkiv, Ukraine*

**Velma S.**

*PhD (Pedagogics), associate professor of Department of Pharmacoinformatics,  
National University of Pharmacy, Kharkiv, Ukraine*

### **THE CONCEPT OF SPATIAL SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF REGIONS IN UKRAINE**

**Abstract.** Socio–economic development of Ukraine is based on the substantial positive changes in the regions. So, transition processes in Ukraine were differently marked on the development of its regions: some of them managed to mobilize their capacity and gradually adapt to difficult economic conditions, while the others, as before, are currently in the state of deep economic stagnation, which has led to an increase in regional inequality.

In article the concept of social and economic development of regions of Ukraine which is based on a number of the proved hypotheses is proved. Are offered conceptual model of a research of differentiation of social and economic space of the country which components is polarization, divergence, convergence, equalization, uniformity, proportionality, uniformity, etc. The offered operational model of a research of differentiation of social and economic space of the country which provides implementation of researches on certain directions.

**Keywords:** concept of spatial development of regions, social and economic development, paradigm, development differentiation, conceptual model, operational model.

**JEL Classification:** P25, P48, R1, R5

Formulas: 0; fig.: 3, tabl.: 3, bibl.: 15

**Козырева Е. В.**

*д.э.н., профессор кафедры управления и экономики предприятия,  
Национальный фармацевтический университет, г. Харьков, Украина*

**Евтушенко В. А.**

*к.э.н., доцент, зав. кафедры маркетинга и  
менеджмента внешнеэкономической деятельности  
Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, г. Харьков, Украина*

**Демченко Н. В.**

*к.э.н., доцент кафедры менеджмента и администрирования,  
Национальный фармацевтический университет, г. Харьков, Украина*

**Вельма С. В.**

*к.пед.н., доцент кафедры фармакоинформатики  
Национальный фармацевтический университет, г. Харьков, Украина*

## **КОНЦЕПЦИЯ ПРОСТРАНСТВЕННОГО СОЦИАЛЬНО–ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ В УКРАИНЕ**

**Аннотация.** В статье обоснована концепция социально–экономического развития регионов Украины, которая базируется на ряде доказанных гипотез. Предложены концептуальная модель исследования дифференциации социально–экономического пространства страны, составляющими которой является поляризация, дивергенция, конвергенция, выравнивание, равномерность, пропорциональность, однородность и др. Предложенная операционная модель исследования дифференциации социально–экономического пространства страны, которая предусматривает реализацию исследований по определенным направлениям.

**Ключевые слова:** концепция пространственного развития регионов, социально–экономическое развитие, парадигма, дифференциация развития, концептуальная модель, операционная модель.

Формул: 0; рис.: 3, табл.: 3, библи.: 15

**Вступ.** Соціально–економічний розвиток України базується на докорінних позитивних змінах, які відбуваються у регіонах. Процеси та явища регіонального розвитку регулюються за допомогою науково обґрунтованих механізмів у межах державної регіональної політики. Внаслідок об'єктивних проблем, які постають на шляху гармонійного регіонального прогресу, теоретичні та методологічні засади державної регіональної політики потребують перегляду відповідно сучасним тенденціям.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій та постановка завдання.** Проблеми просторового розвитку регіонів країни досліджували Ф. Айдало, П. Бакланов, Р. Буайє, А. Браманти, М. Гроссетті, П. Кругман та ін.

Постійні зміни у регіональних процесах, явищах та зв'язках між ними обумовлюють необхідність удосконалення системи існуючих поглядів на регіональний розвиток, які складають теоретичну основу державної регіональної політики. Перегляду також потребують принципи та методи регулювання регіональних процесів, що формує методологічну основу реалізації мети регіональної політики, яка полягає у забезпеченні соціально–економічного розвитку територій.

**Результати дослідження.** Процес наукового знання, у тому числі з проблеми, яка вирішується в статті, може здійснюватися за різними моделями: кумулятивною П. Дюгема [1], фальсифікаційною К. Попера [2], наукових революцій Т. Куна [3] та конкуруючих програм М. Лакатоса [4].

Групуючись на вивченні робіт вчених [1–4], у статті в якості основи процесу набуття нового наукового знання буде використовуватися модель «наукових революцій» Т. Куна [3], згідно якої в науці в кожний певний історичний період домінує поняття «парадигма». Т. Кун під парадигмою розуміє визнані всіма вченими наукові досягнення, які протягом певного

періоду часу дають науковій спільноті модель постановки проблем і їх вирішення [3]. На думку автора зміна парадигм означає наукову революцію.

Найбільш обґрунтовану класифікацію наукових революцій запропонував В. Стьопін (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація наукових революцій за В. Стьопіним [5]

Наукова революція	Період	Характеристика науки	Характеристика об'єктів
I	3 XVII ст.	Класична механіка	Прості системи
II	Кінець XVIII ст перша половина XIX ст.	Класична дисциплінарно-організована	Складні системи
III	Кінець XIX – середина XX ст.	Неокласична наука, кібернетика, загальна теорія систем	Складні системи, що саморегулюються
IV	Остання третина XX ст.	Постнеокласична наука, синергетика	Складні системи, що саморозвиваються

Аналіз наукових праць таких вчених, як А. Мандельштама, О. Геймана, В. Хаустової та інших дає підставу в даній статті прийняти за основу синергетичну парадигму [5–7].

Групуючись на роботах [8–10] пропонується наступна структурно-логічна схема наукового дослідження (рис. 1).

Як видно з рис. 1 після прийняття дослідницької парадигми, у нашому випадку – синергетичної, на другому етапі визначаються теоретичні основи дослідження.

В рамках як прийнятої парадигми, так і інших існують безліч теорій. Необхідно визначити, на які теорії потрібно спиратися в даному дослідженні.



Рис. 1. Структурно-логічна схема наукового дослідження

Теоретичні основи дослідження повинні відповідати наступним критеріям [8]:

- відповідності теорії природі явища, що досліджується, і типу проблеми;
- описово–пояснювальне охоплення теорії;
- пояснювальна сила теорії;
- пояснювальна глибина теорії;
- конкретність теорії;
- емпірична розробленість теорії;
- спряженість теорії.

При виборі теоретичних основ дослідження необхідно здійснювати наступну послідовність дій:

1 етап. Розглянути спеціальні теорії, які спроможні за допомогою своїх понять описати і пояснити явище, що досліджується.

2 етап. Серед галузевих теорій, які охоплюють своїм описом і поясненням широкий круг явищ в рамках окремих сфер економіки.

3 етап. Продовжити пошук серед загальних теорій, які охоплюють своїм описом найбільш широку сукупність явищ економічної дійсності.

4 етап. Продовжити пошук серед емпіричних понять, фактів, гіпотез, класифікацій, які відносяться до явищ, що досліджуються, які передують теорії, але також є формами наукового знання в науковій літературі.

Виходячи з наведених вище критеріїв, а також послідовності дій, аналізу праць провідних вчених [11–15] пропонуються наступні теоретичні основи вирішення задач, які стоять у даному дослідженні (табл. 2).

Таблиця 2

Задачі наукового дослідження, які мають теоретичні основи їх вирішення

Задачі дослідження	Теоретичні основи
<ul style="list-style-type: none"> <li>– оцінити рівень соціально–економічного розвитку регіонів України;</li> <li>– визначити ступінь однорідності соціально–економічного простору країни;</li> <li>– визначити асиметричність соціально–економічного розвитку регіонів;</li> </ul>	<p>теорія оцінки рівня соціально–економічного розвитку регіонів;</p> <p>теорія неоднорідності соціально–економічного розвитку регіонів;</p>
<ul style="list-style-type: none"> <li>– ідентифікувати проблемність соціально–економічного розвитку регіонів;</li> <li>– оцінити динамічність економічного розвитку регіонів;</li> <li>– визначити рівномірність економічного розвитку регіонів;</li> <li>– визначити стадії проблемності соціально–економічного розвитку регіонів</li> </ul>	<p>теорія проблемності регіонів;</p> <p>теорія нерівномірності соціально–економічного розвитку регіонів;</p> <p>теорія стадійності економічного розвитку регіонів</p>
<ul style="list-style-type: none"> <li>– обґрунтувати і класифікувати фактори економічного зростання регіонів;</li> <li>– здійснити вибір часткових показників оцінки факторів економічного зростання регіонів;</li> <li>– здійснити комплексну оцінку груп факторів економічного зростання регіонів;</li> <li>– визначити інтегральну оцінку всієї сукупності групи факторів економічного зростання регіонів;</li> </ul>	<p>теорія факторів економічного зростання;</p> <p>теорія дифузії інновацій;</p> <p>теорія агломераційного ефекту;</p>
<ul style="list-style-type: none"> <li>– ідентифікувати ієрархічні рівні соціально–економічного простору країни;</li> <li>– визначити конвергентно–дивергентні процеси у розвитку ієрархічних рівнів соціально–економічного простору країни;</li> <li>– виявити точки економічного зростання в соціально–економічному просторі країни</li> </ul>	<p>теорія центр–периферія;</p> <p>теорія конвергентно–дивергентного розвитку</p> <p>теорія точок економічного зростання</p>

Джерело: власні розробки.

На третьому етапі дослідження будується концептуальна модель.

Вихідні поняття концептуальної моделі визначаються сформованою темою дослідження. Побудова концептуальної моделі передбачає виявлення суттєвих і змістовних властивостей його об'єкту та предмету.

При побудові концептуальної моделі необхідно дотримуватися наступних принципів: допустимої складності; допустимої тривалості; допустимих фінансових витрат; новизни дослідження, найменшої взаємозумовленості.

Побудова концептуальної моделі наукового дослідження здійснюється згідно логічної схеми, яка наведена у роботі [8].

Концептуальна модель дослідження являє собою структуру змістовних властивостей явищ, що досліджуються і їх взаємозв'язок.

На основі наведеного вище, а також цілого ряду наукових робіт [5, 11–30] пропонується наступна концептуальна модель дослідження диференціації соціально-економічного простору країни (рис. 2).

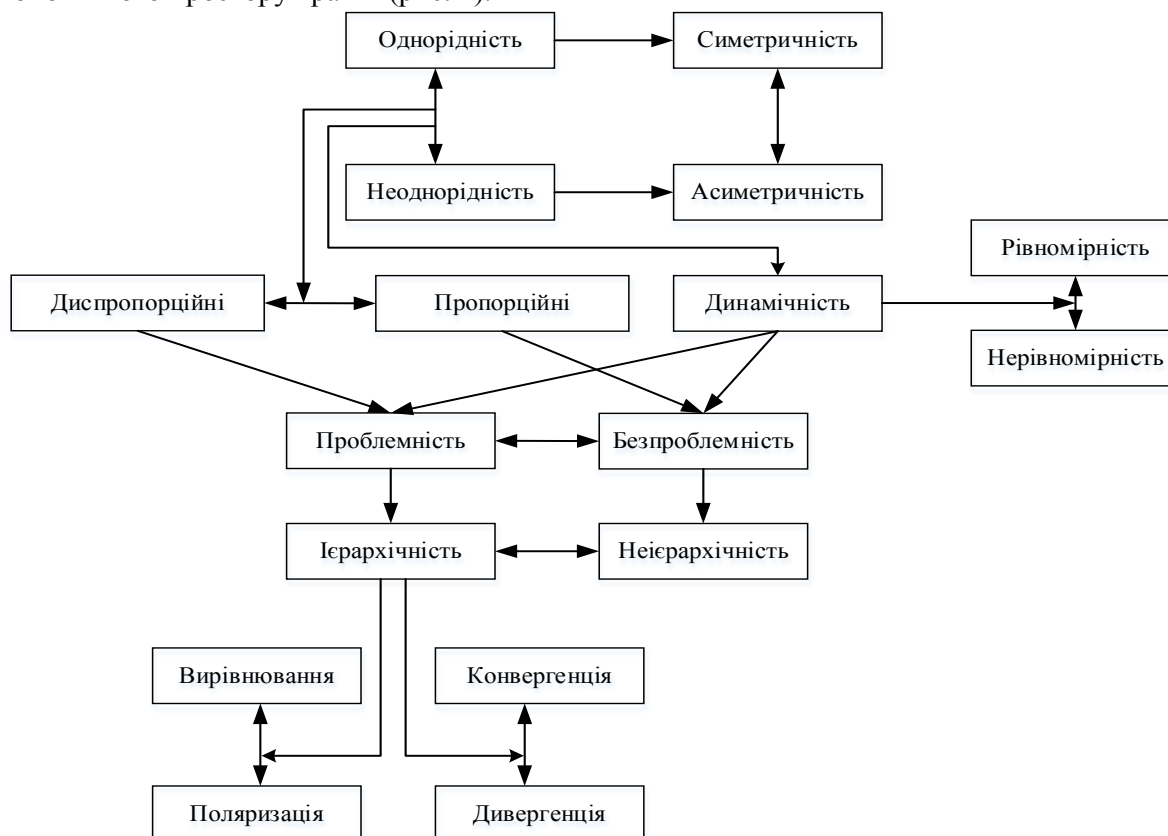


Рис. 2. Концептуальна модель дослідження диференціації соціально-економічного простору країни

На четвертому етапі наукового дослідження будується модель, яка є понятійною моделлю, що характеризує сукупність властивостей предмета та об'єкта дослідження, які піддаються спостереженню.

При побудові операційної моделі необхідно дотримуватися принципу співвідношення операційних властивостей об'єкта та предмета дослідження в залежності від його виду. Такий підхід до відбору властивостей передбачає їх виділення в залежності від наявності та сили зв'язку між їх станом.

Процедура побудови операційної моделі є аналогічною процедурі побудови концептуальної моделі.

Проведене дослідження дозволяє запропонувати наступну операційну модель дослідження диференціації соціально-економічного простору країни (рис. 3).



Рис. 3 Операційна модель дослідження диференціації соціально-економічного простору країни

Операційна модель дослідження є підґрунтям висування гіпотез і їх узагальнення, що передбачає четвертий етап.

Гіпотеза – це такого роду припущення про форму відносин між явищами, що піддаються спостереженню, котрі являють собою науково обґрунтовані висновки про зв'язок змінних, що характеризують стан даного явища [14]. Із підтверджених гіпотез складається тіло теорії.

Гіпотеза повинна відповідати наступним вимогам [14]:

1. Висуватися із теоретичних положень, які мають докази і ці докази перевірені й прийняті науковим товариством.
2. Опиратися на доведені теоретичні положення і бути пов'язаною з теорією правилами дедуктивної логіки.
3. Повинна охоплювати усі економічні явища, що ототожнюються.
4. Повинна відповідати раніше встановленим фактам і науковим положенням.
5. Повинна охоплювати можливо більш широке коло явищ, ніж ті, для пояснення яких вона спеціально висунута.
6. Не бути безпосередньо обумовленою емпіричним даним.
7. Істинність і логічність повинні перевірятися на основі емпіричних даних.
8. Бути припущенням, яке формується на рівні змінних.

Групуючись на наведених вище вимогах, дослідженні відповідних теоретичних основ і емпіричних даних, використовуючи метод наукових аналогій, у статті надаються наступні гіпотези:

Гіпотеза 1. Про неоднорідність соціально–економічного простору країни.

Гіпотеза 2. Про асиметричність розподілу регіонів країни за рівнем їх соціально–економічного розвитку.

Гіпотеза 3. Про нерівномірність соціально–економічного розвитку регіонів країни.

Гіпотеза 4. Про зростання кількості проблемних регіонів в країні за рівнем їх соціально–економічного розвитку.

Гіпотеза 5. Про пріоритетність впливу факторів на соціально–економічний розвиток регіонів країни.

Гіпотеза 6. Про ієрархічність побудови соціально–економічного простору країни.

Гіпотеза 7. Про конвергентно–дивергентні процеси розвитку ієрархічних рівнів соціально–економічного простору країни.

Гіпотеза 8. Про поляризацію точок економічного зростання соціально–економічного простору країни.

Для доведення або спростування наведених вище гіпотез необхідно розробити наступне методичне забезпечення:

1. Методичні рекомендації з ідентифікації стадії проблемності соціально–економічного розвитку регіонів.

2. Методичний підхід з оцінки факторів економічного зростання і їх впливу на соціально–економічний розвиток регіонів.

3. Методичний підхід до визначення ієрархічних рівнів соціально–економічного простору країни і виявлення в них точок економічного зростання.

Для доказу або спростування гіпотез в подальшому буде використовуватися наступний інструментарій: матричний підхід, шкалювання, інтегрування, кореляційний і кластерний аналіз, моделі просторового розвитку.

У табл. 3 наведено узагальнення основних складових даного наукового дослідження, до яких належать гіпотези, теоретичні основи, методичні основи та науковий інструментарій.

**Висновки.** Таким чином, перші чотири гіпотези концепції просторового соціально–економічного розвитку регіонів України пов'язані з теорією неоднорідності соціально–економічного розвитку регіонів; теорією нерівномірності соціально–економічного розвитку; теорією проблемності регіонів та теорією стадійності економічного розвитку.

Гіпотеза 5 була сформульована та доведена із використання надбань теорій факторів економічного зростання, дифузії інновацій, агломераційного ефекту.

Гіпотези 6–8 базувалися на теоріях центр–прериферія, конвергентно–дивергентного розвитку, точок економічного зростання.

Таблиця 3

## Узагальнення основних складових наукового дослідження

Гіпотези	Теоретичні основи	Методичні основи	Інструментарій доказу або спростування гіпотез
<p>Г. 1 Про неоднорідність соціально-економічного простору країни</p> <p>Г. 2 Про асиметричність розподілу регіонів країни за рівнем їх соціально-економічного розвитку</p> <p>Г. 3 Про нерівномірність соціально-економічного розвитку регіонів країни</p> <p>Г. 4 Про зростання кількості проблемних регіонів в країні за рівнем їх соціально-економічного розвитку</p>	<p>Теорія неоднорідності соціально-економічного розвитку регіонів</p> <p>Теорія нерівномірності соціально-економічного розвитку</p> <p>Теорія проблемності регіонів</p> <p>Теорія стабільності економічного розвитку</p>	<p>Методичні рекомендації з ідентифікації стадії проблемності соціально-економічного розвитку регіонів</p>	<p>Матричний підхід</p> <p>Шкалювання</p>
<p>Г. 5 Про пріоритетність впливу факторів на соціально-економічний розвиток регіонів країни</p>	<p>Теорія факторів економічного зростання</p> <p>Теорія дифузії інновацій</p> <p>Теорія агломерацийного ефекту</p>	<p>Методичний підхід з оцінки факторів економічного зростання і їх впливу на соціально-економічний розвиток регіонів</p>	<p>Інтегральний показник</p> <p>Кореляційний аналіз</p>
<p>Г. 6 Про ієрархічність побудови соціально-економічного простору країни</p> <p>Г. 7 Про конвергентно-дивергентні процеси розвитку ієрархічних рівнів соціально-економічного простору країни</p> <p>Г. 8 Про поляризацію точок економічного зростання соціально-економічного простору країни</p>	<p>Теорія центр-периферія</p> <p>Теорія конвергентно-дивергентного розвитку</p> <p>Теорія точок економічного зростання</p>	<p>Методичний підхід до визначення ієрархічних рівнів соціально-економічного простору країни і виявлення в них точок економічного зростання</p>	<p>Кластерний аналіз</p> <p>Моделі просторового розвитку</p> <p>Матричний підхід</p>

Джерело: власні розробки.



### Література

1. Дюгем, П. Физическая теория, ее цель и строение [Текст] / П. Дюгем ; пер. с франц. – Санкт–Петербург : КомКнига, 2007. – 328 с.
2. Поппер, К. Логика и рост научного знания [Текст] / К. Поппер ; пер. с англ. – Москва : Прогресс, 1983. – 604 с.
3. Кун, Т. Структура научных революций [Текст] / Т. Кун ; пер. с англ. – Москва : Прогресс, 1977. – 340 с.
4. Лакатос, И. Фальсификация и методология научно–исследовательских программ [Текст] / И. Лакатос ; пер. с англ. – Москва : Медиум, 1995. – 236 с.
5. Степин, В. С. Теоретическое знание [Текст] / В. С. Степин. – Москва : Прогресс–Традиция, 2003. – 744 с.
6. Князева, Е. Н. Синергетика: нелинейность времени и ландшафты коэволюции [Текст] / Е. Н. Князева, С. П. Курдюмов. – Москва : КомКнига, 2007. – 272 с.
7. Khaustova, V. Y. Synergetic paradigm: essence, peculiarities and principles [Text] / V. Y. Khaustova, O. A. Geyman // Pridneprovsky research journal. – 2009. – № 13 (102). – P. 13–19.
8. Аверин, Ю. П. Теоретическое построение количественного социологического исследования [Текст] : учебное пособие. – Москва : Академический проект, 2014. – 432 с.
10. Шульц, С. Економічний простір України: формування, структурування та управління [Текст] / С. Шульц. – Львів : ІРД НАН України, 2010. – 4048 с.
11. Сторонянська, І. Регіональний розвиток України: проблеми інтеграції та конвергенції [Текст] / І. Сторонянська. – Львів : ІРД НАН України, 2010. – 324 с.
12. Aydalot, Ph. Économie régionale et urbaine [Text] / Philippe Aydalot. – Paris : Economica, 1985. – 487 p.
13. Boyer, R. L'anthropologie économique de Pierre Bourdieu [Text] / Robert Boyer // Actes de la recherche en sciences sociales. – 2003. – Vol. 150, № 1. – P. 65–78.
14. Bramanti, A. From Space to Territory: Relational Development and Territorial Competitiveness [Text] / Alberto Bramanti // SMEs and districts: hybrid governance forms, knowledge creation & technology transfer, Castellanza, 5–7 November 1998 : Paper at the conference. – 30 p.
15. Grossetti, M. Concentration d'entreprises et innovation: esquisse d'une typologie des systemes productifs locaux [Text] / Michel Grossetti // Géographie, Économie, Société. – 2004. – Vol. 6, № 2. – P. 163–177.

Стаття надійшла до редакції 22.06.2017

©Козирева О. В., Євтушенко В. А.,  
Демченко Н. В., Вельма С. В.

### References

1. Diugem, P. (2007). *Fizicheskaiia teoriia: yee tsel i stroenie*. Sankt–Peterburg: KomKniga.
2. Popper, K. (1983). *Logika i rost nauchnogo znaniia*. Moskva: Progress.
3. Kun, T. (1977). *Struktura nauchnykh revoliutsii*. Moskva: Progress.
4. Lakatos, I. (1995). *Falsifikatsiia i metodologiiia nauchno–issledovatel'skikh program*. Moskva: Medium.
5. Stepin, V. S. (2003). *Teoreticheskoe znanie*. Moskva: Progress–Traditsiia.
6. Kniazeva, E. N., & Kurdiunov, S. P. (2007). *Sinergetika: nelineinost vremeni i landshafty*. Moskva: KomKniga.
7. Khaustova, V. Y., & Geyman, O. A. (2009). Synergetic paradigm: essence, peculiarities and principles. *Pridneprovsky research journal*, 13(102), 13–19.
8. Averin, Yu. P. (2014). *Teoreticheskoe postroenie kolichestvennogo sotsiologicheskogo issledovaniia*. Moskva: Akademicheskii proekt.
10. Shults, S. (2010). *Ekonomichnyi prostir Ukrainy: formuvannia, strukturuvannia ta upravlinnia*. Lviv: IRD NAN Ukrainy.
11. Storoninska, I. (2010). *Rehionalnyi rozvytok Ukrainy: problemy, intehratsii ta korvenhentsii*. Lviv: IRD NAN Ukrainy.
12. Aydalot, Ph. (1985). *Économie régionale et urbaine*. Paris: Economica.
13. Boyer, R. (2003). L'anthropologie économique de Pierre Bourdieu. *Actes de la recherche en sciences sociales*, 150(1), 65–78.
14. Bramanti, A. (1998, November). From Space to Territory: Relational Development and Territorial Competitiveness. *Paper presented at the conference : « SMEs and districts: hybrid governance forms, knowledge creation & technology transfer »*, Castellanza, 30 p.
15. Grossetti, M. (2004). Concentration d'entreprises et innovation: esquisse d'une typologie des systemes productifs locaux. *Géographie, Économie, Société*, 6(2), 163–177.

Received 22.06.2017

©Kozyreva O., Yevtushenko V.,  
Demchenko N., Velma S.